

A ATÂRNA: ÎNCERCARE DE MICROMONOGRAFIE ISTORIC-ETIMOLOGICĂ

„Baza empirică a științei nu este, astfel, ceva «absolut». Știința nu se construiește pe o temelie de granit. Construcția îndrăzneată a teoriilor ei se ridică, pentru a spune așa, pe un teren mlăștinos” (Popper 1981, p. 136–137).

1. Introducere Contribuția de față se dorește a fi o ilustrare istorică și tipologică a diferitelor ipoteze emise în legătura cu etimologia verbului românesc *a atârna*, precum și a unor membri ai familiei sale lexicale (în special substantivul *atârânătoare*), începând de la primele tentative de etimologizare a lexicului românesc prezente în lucrările lexicografice din secolul al XIX-lea (LB, DLR 1871 etc.), trecând prin marile realizări ale secolului XX (DA, DLR, DER etc.), până la cea mai recentă lucrare etimologică de anvergură, *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR) elaborat în cadrul Academiei Române și al cărui prim volum a văzut lumina tiparului în anul 2011. Un asemenea demers are ca finalitate reconstituirea și clarificarea în sens diacronic a încercărilor de etimologizare a lui *a atârna* și evaluarea plauzibilității lor, în special din punct de vedere fonetic și semantic, în vederea formulării unei noi ipoteze etimologice. Analiza se încheie cu câteva considerații metodologice.

2. A atârna – sensurile. MDA (I 2001, s.v.) dă pentru *atârna* următoarele 22 de sensuri: **1 vi** A cădea liber în jos, fiind suspendat, prins de ceva. **2 vi** (Fig) A nădăjdui în ceva. **3 vi** (Nob; d. vreme) A fi gata să plouă. **4 vt** A pune un obiect astfel încât să atârne (**1**). **5 vt** (Îrg; îe) **A-i ~ cuiva belciugul** (sau reg, **cinghelul**, ori, rar, **iabașaua**) **de nas** A supune pe cineva. **6 vt** (Îe) **A-i ~ cuiva lingura** (sau **lingurile**) **de gât** A nu da cuiva (care a întârziat) de mâncare. **7 vt** (Nob) A spânzura un condamnat. **8 vr** A se agăța (cu mâinile de ceva). **9 vr** (Fig) A se ruga stăruitor de cineva. **10 vr** A se apleca sub propria greutate. **11 vr** A se apleca sub o povară. **12 vt** (Rar) A apăsa pe cineva spre pământ. **13 vi** (Nob) A fi beat. **14 vi** A trage greu la cântar. **15 vi** (Fig) A fi de mare preț. **16 vri** A șovăi între două alternative. **17 vi** (Îe) **A ~ de azi până mâine** A fi nehotărât. **18 vi** (Îae) A fi leneș. **19 vi** A depinde de... **20 vi** (Îe) **A ~ la** (sau **de**) **mâna** (ori **voia**, **mila** etc.) **altuia** A fi la cheremul altuia. **21 vt** A face pe cineva să depindă de ceva. **22 vi** A proveni de undeva¹.

¹ Abrevierile folosite în dicționarele citate sunt explicate în lista de *Abrevieri* de la sfârșitul articolului, cu indicația sursei în care apar. Redarea citatelor se face prin transpunere în ortografia actuală, cu menținerea particularităților de limbă (ex. *supt*, *mâni* în DA).

Intrarea din DLRLC (I 1955, s.v.), în schimb, arată în felul următor (am scos citatele):

I. 1. Intrans. A cădea liber în jos (fiind prins sau suspendat de ceva). [...] **2.** Trans. A agăța, a anina, a suspenda, făcând să cadă liber în jos. [...] ♦ (Neobișnuit) A spânzura (un condamnat). [...] **3.** Refl. A se agăța de cineva sau de ceva, a se prinde (cu mâinile). [...] **II.** Intrans. **1.** A se apleca spre pământ sub o povară sau din lipsă de putere (ne-
maiputând sta drept). [...] **2.** A trage greu (la cântar), a cântări (mult), a avea o greutate (relativ) mare; fig. a valora, a prețui. [...] **III.** Intrans. A fi dependent de cineva, a fi sub ascultarea sau stăpânirea cuiva. [...] ♦ A depinde de ceva, a fi condiționat de ceva.

Acest din urmă dicționar reia, în esență, structurarea sensurilor din DA (I 1913, s.v.), minus reconstituirea dezvoltării lor pe axă diacronică. În DA «arborele» istoric al sensurilor arată în felul următor:

a) potrivit ipotezei sale etimologice – care va fi discutată mai jos – S. Pușcariu presupune că sensul original al verbului *a atârna* trebuie să fi fost: **I.** „a rămâne agățat în spini”, de unde, prin generalizare, s-ar fi ajuns la „a rămâne agățat de ceva” și, mai pe urmă, la „a spânzura de ceva”²;

b) acestui sens original i s-ar fi adăugat cel secundar: **II.** „a se pleca sub greutatea sa proprie”, și prin extensie „a fi greu”³;

c) în sfârșit, din ideea de „a rămâne agățat de ceva” s-ar fi născut și cea de: **III.** „a depinde (de...), a fi dependent (de...), a fi sub ascultarea sau suzeranitatea (altcuiva)”⁴.

Sensul de bază, din care toate sensurile atestate pot fi derivate, pare de fapt a fi (intr.) «a sta agățat» și (tr.) «a agăța» (inclusiv aici și refl. «a se agăța»). De aici, sensul de «a se apleca în jos» sub povara greutății, proprie sau externă, precum și sensurile figurate, extinse sau specializate «a depinde» de, «a nădejdui» în, «a spânzura» (pe cineva), «a șovăi», «a zăbovi» (de unde «a fi leneș» «a lenevi»), «a se ruga» de, «a trage (greu) la cântar», «a proveni» din etc.

² De aici sensurile: „1°. Intrans. [...] A cădea în jos în voie (fiind suspendat s. prins de ceva)”, și „Fig. A fi suspendat de s. la ceva, a năzui (cu gândul spre ceva)”; „2°. Fact. A face pe cineva sau ceva să spânzure de ceva, a-l prinde de ceva astfel în cât să cadă în jos în voie, deci: a acăța, a anina, a suspenda ceva”, și „Spec. (Rar, neobișnuit) „A spânzura (un condamnat la moarte), a pune-n furci”; „3°. Refl. A se acăța, a se prinde (cu mâinile de ceva)”, și „P. ext. A se ruga s. a se ținea (de cineva) cu stăruința, a stăruii (de cineva) să fii luat la drum, cu el”.

³ De unde sensurile: „1°. A se apleca spre pământ sau într-o parte, a se pleca sub o povară sau din lipsă de putere, a nu mai putea sta drept”, cu valență intransitivă, intransitivă reflexivă, tranzitivă și impersonală; „2°. Intrans. [...] «a trăgea greu la cântar, a avea greutate (mare), a cântări (mult)» și fig. «a avea preț, a face s. prețui (mult)»”; „Trans. (Rar, neobișnuit) A fi mai greu decât..., a întrece în greutate pe...”; „3° [...] «a sta în cumpănă, a oscila (cu gândul – ca cele două terezii ale unei balanțe când se cântărește ceva), a șovăi, a sta la îndoială, a fi nedecis””, și de aici „A nu te grăbi să faci ceva, a sta în inacțiune (parcă te-ar ținea pe loc o greutate), a te mișcă greu, a sta mult pe gânduri (înainte de a face ceva), «a te da lenii, a te lenevi; a zăbovi, a lăsa lucrul început”.

⁴ Aici intră sensurile „1°”, a depinde de (în, de la, la), și „Fact. A face dependent de ceva”; 2°. † „A rezulta, a se trage, a proveni (de la ceva s. de undeva)”.

3. A atârna – atestări. MDA (I 2001, s.v.) indică drept prima atestare a termenului „P. MAIOR, IST. 255/32”, adică în *Istoria pentru începuturi a Românilor în Dachia*, întocmită de Petru Maior de Dicio-Sânmartin [...], La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1812, în care într-adevăr *a atârna* apare destul de frecvent cu sensul «a depinde de». Dau câteva exemple: „așa nu mă îndoiesc că cei de pre la munți nu numai într-un loc avea prințipii sau căpeteniile sale cu împărăție, care nu *atârna* de la varvarele ghinte” (ȘA 2018 I, p. 430⁵); „Îndemnul părerei mele aceștia de acolo *atârna*, că, cum zisei, numele avarilor după aceea nu s-au mai auzit dincoace de Tisa” (*ibidem*, p. 443); „Despre altă parte, nu rău vedea că toată prostia românilor de acolo *atârna*, că nu au cărți românești prin besearicile lor, ci slovenești” (*ibidem*, p. 544).

Cu câțiva anii înainte, însă, RDW³ dăduse o atestare mai veche cu aproape un secol, în *Dictiones latinae cum valachica interpretatione* ale lui Teodor Corbea, pentru care se indica anul „1703”. Dicționarul lui Corbea, însă, trebuie datat între 1691 și 1697, cu revizii posibile până în anul 1702 (vezi părerea lui A.-M. Gherman în DLVI 2001, p. VII sau în ILV 2001, p. XXIV). Aici nu apare verbul *a atârna*, care ar fi putut traduce numeroase verbe latinești, precum *appendo*, *deflecto*, *demitto*, *dependeo*, *inclinio*, *nascor*, *orior*, *pendeo*, *propendo*, *provenio*, *spuspendo* și derivatele lor (pentru care găsim în mod regulat *a acăța*, *a spânzura*, *a pleca* și altele, împreună cu derivatele lor), ci sub intrarea *subgravis*, *-e*, glosată „greușor, greulean, atârnațăl, -că”⁶.

În alte dicționare românești din sec. XVII-XVIII, precum *Dictionarium valachico-latinum*, c. 1640–1660 (Gh. Chivu, în DVL 2008, p. 12⁷) sau *Lexicon compendiarum latino-valachicum* atribuit lui Grigore Maior, c. 1759–1765 (A.-M. Gherman, în ILV 2001, p. XXIII)⁸, verbul nu este prezent, apărând în schimb în mod constant *a acăța* (cel mai des) și/sau *a spânzura*.

Cea mai veche atestare databilă cu certitudine a lui *a atârna* pe care am putut s-o găesc, însă, precedă cu vreo unsprezece ani cea din DLVI, cuvântul apărând în *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe fealiuri a celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan, Arhiepiscopul Țarigradului, a lui Zlatoust, și ale altor sfinți părinți [...]*, București, 1691, traduse din grecește de frații Radu și Șerban Greceanu, cu sensul fig. de «a se agăța (de ceva)»:

Răsipeaște nelegiuirile tale, curăță gândul tău, înalță mintea ta, fă-te om și înger, lasă firea cea trupească și ia pana cea ușoară a vieții, mântuiaște-te pre sine de ceale

⁵ Transcriere și note: Dora Pavel, Eugen Pavel.

⁶ Îi mulțumesc pentru informația colegului Alin-Mihai Gherman, îngrijitorului primului volum al ediției din DLVI (I 2001) și al unui viitor volum care va conține indicele cuvintelor românești din *Dictiones*.

⁷ Vezi și Gh. Chivu, *Anonymus Caransebesiensis – manuscris românesc de la mijlocul secolului al XVII-lea*, în Chivu 2015, p. 57–64.

⁸ Pentru o altă părere cu privire la paternitatea lucrării și o altă datare (1771-76), vezi Gh. Chivu, *Un dicționar pușin cunoscut: Lexicon compendiarium Latino-Valachicum*, în Chivu 2015, p. 97–103.

văzute și *te atârnă* de ceale nevăzute, suie-te la ceriu, joacă împreună cu îngerii, stăi de față la județul cel de sus, prea 'nalt, lasă fumul, și umbra, și iarba, și păianjinul [...] (f. 13^r; *Mărgăritare* 2001, p. 55).

Cam în aceiași ani în care este atestat în dicționarul lui Corbea, *a atârna* apare de mai multe ori în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, c. 1703–1705, cu sensurile «a apăsa, a trage spre pământ»: „Căci îndesată greuimea lutului în mațele Lupului iarăși la pământ *atârnă* și capul și genunchele armăsariului. Câtăva vreme Lupul altăceva nu făcea, fără numai, ca o piatră în gios, tot la pământ să trăgea” (Cantemir 1998/1983 I, p. 112), „Și dacă lutul în cumpână pusăiu, întâi, oarece, cumpână a să clăti să videa, apoi piatra ahortasiii clătirea oarecum simțind, ca cum nu cu greuimea, ce cu răpegiunea în gios să slobodzi și toată greuimea lutului la pământ *atârnă*” (*ibidem*, p. 187), și «a trage greu la cântar»: „Însă cumpâna din dreapta la pământ *atârna*, iară cumpâna din stânga ca pana în aer giuca” (*ibidem*, p. 185).

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea atestările lui *a atârna* se fac mai frecvente și în spațiul transilvănean. Verbul apare, de pildă, cu sensul propriu de «a agăța», «a pune un obiect astfel încât să atârne», în [Francisc Scufos,] *Retorică, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări* [...], În Buda s-au tipărit în Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii, 1798, editat, dacă nu tradus, de Ioan Piuaru-Molnar⁹: „vedem pre ostași la început că sânt de tot făr' de mânăre la lucrurile războiului și nu știu, nu zic a să împotrivi vrăjmașului, ci nici să încingă sabiia, nici spre ce parte să o *atârne*” (ȘA 2018 II, p. 1094¹⁰), și în Giulio Cesare Croce, *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino* [...], Sibii, în Tipografia lui Petru Bart, 1799, tradusă din germană de Ioan Piuaru-Molnar¹¹: „să poruncești să mă îngăduiești a-m căuta eu copaciul de carele să mă spânzur, că aceasta îm va fi jumătate mângâiere, ca și celui ce *atârnă* spânzurat după cum voiaște el” (ȘA 2018 II, p. 1111¹²).

La începutul secolului al XIX-lea verbul care ne interesează apare în două importante lucrări lexicografice: *Dictionarium valachico-latinum* al lui Samuil Micu-Klein, 1801:

atârn [ataern]¹³, **-are, -at** (spânzur), *pendo, dependo, propendo* • *hangen, vorwärts sich neigen* • *függök*

atârnare [ataernäre], *dependentia* (ȘA 2018 II, p. 259¹⁴),

și *Dicționarul român–latin–maghiar* a lui Ștefan Crișan-Körösi, 1802-1803, unde pare mai ales să aibă sensul de «a îndoi, a curba» sau «a se apleca sub propria greutate»:

⁹ Vezi notele la text în ȘA 2018 II, p. 1611 și urm., cu bibliografie.

¹⁰ Transcriere și note: Bogdan Harhătă, Dora Pavel.

¹¹ Vezi notele la text în ȘA 2018 II, p. 1625 și urm., cu bibliografie.

¹² Transcriere și note: Otilia Urs.

¹³ Citez între paranteze pătrate transcrierea lui Laszlo Galdi din Klein 1944, p. 298.

¹⁴ Transcriere și note: Gh. Chivu, Alin-Mihai Gherman.

atârnościune [attôrnacione]: demissio, inclinatio, deflexio; lehajlás

atârnościos [attôrnaciosu]: a. deflectens; lehajtó.

atârnościinte [attôrnamente]: [necompletat]

atârnościânt [attôrnamentu]: [necompletat]

atârncare [attôrnâre]: [necompletat]

atârncat [attôrnâtu]: védi *attôrnacione*.

atârncat [attôrnâtu]: a. patulus, -a, -um; terjedt. *Un pom atârncat:* arbor patula; terjedt-fa.

atârnc, -are [attôrnâ, -âre] demitto, deflecto (ramos arboris); lehajtom (Crişan-Körösi 1802–1803, p. 14)¹⁵.

În *Dicţionarul rumânesc, lăţinesc şi unġuresc [...]*, în doao tomuri, tom I. A-L, În Cluş, cu tipariul Tipografii Coleghiumului Reformaţilor, prin Ştefan Török, 1822 (*Dicţionarul* episcopului I. Bobb), nu apare, dar este prezent în *Lexicon românesc-lăţinesc-unguresc-nemţesc [...]*, Budae, Typis et sumptibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825 (*Lexiconul* de la Buda), cu sensul curent de «a agăţa» şi cu cel mult mai neobişnuit de «a se trage, a proveni»¹⁶:

atôrnare vel **atîrnare**, f., pl. -ări. *atârncare*, subst. 1. Aculmare, plecare = inclinatio ▪ hajolás, függés ▪ das Hängen, die Neigung. 2. Naştere, porneală = ortus ▪ származás ▪ die Entstehung.

atôrnâ vel **atîrnâ**, -are, -atu. *atârnc*, -âre, -ât, verb. act. 1. Aculm = pendeo, propendo, inclinor ▪ hajolni, függeni ▪ hängen, neigen. 2. Răsar, urmez = orior, nascor, provenio ▪ támadni, származni, eredni ▪ entstehen, entspringen, daraus folgen. (LB, online, s.v.: citez aici transcrierea din ŞA 2018 II, p. 915¹⁷)

De fapt, după anul 1800 *a atârnc* (şi derivatele sale, în special *atârncare*) devine extrem de frecvent(e), mai ales cu sensurile figurate: (a) «a avea aplecare, înclinaţie spre» (respectiv, «aplecare, înclinaţie») – sens pe care nu l-am regăsit înregistrat în nici un dicţionar din cele pe care le-am consultat –; (b) «a depinde de» (respectiv, «dependenţă»)¹⁸. Dau drept exemplu numai câteva citate din Claude-François-Xavier Millot, *Istorie universală, adecă de obşte [...]*, În Buda. S-au tipărit în Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universitateri Peştei, 1800, tradus de Ioan Piuariu-Molnar¹⁹: (a) „să veade că-i lipseşte toată starea podobei

¹⁵ Îi mulţumesc colegului Bogdan Harhăţă, care a transcris şi adnotat fragmentul din *Dicţionarul* lui Crişan-Körösi editat în ŞA 2018 II, p. 288–302, 1470–1475 (note), pentru accesul la reproducerea manuscrisului ieşean. Transcrierea îmi aparţine; intrările sunt redactate în forma lor actuală, cu transcrierea în ortografia originalului între paranteze drepte.

¹⁶ În DA I 1913, s.v., cu trimitere la LB şi la un citat mai ambiguu din *Istoria* lui P. Maior, acest sens (III.2°) este precedat de o cruce „†”.

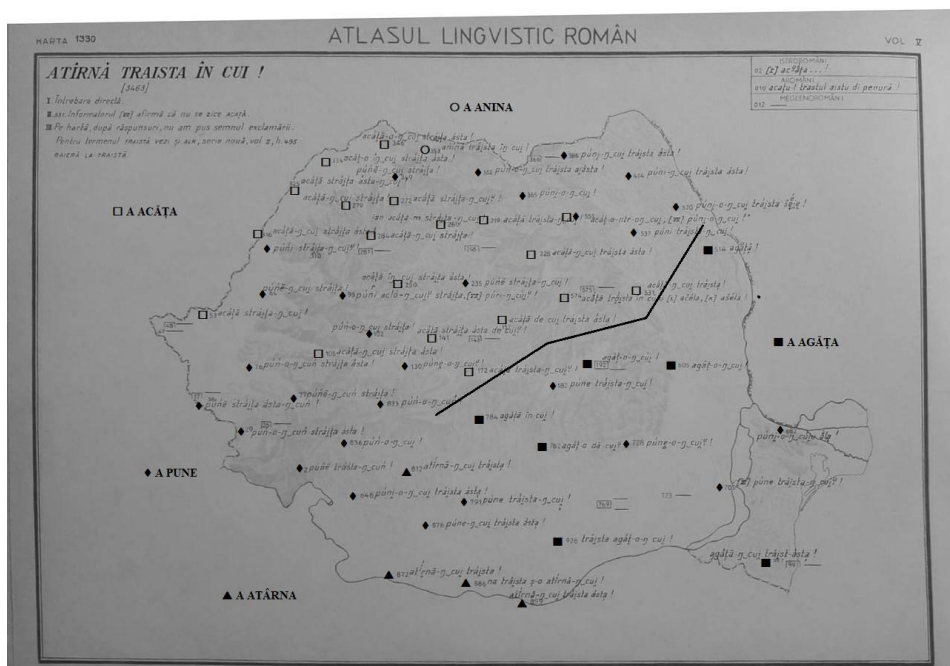
¹⁷ Transcriere şi note: Bogdan Harhăţă.

¹⁸ Cu acest al doilea sens *a atârnc* se va afirma, împreună cu derivatele sale *atârncare* şi *neatârncare* «independenţă», în limbajul politic al epocii romantice, mai ales acesta din urmă fiind apoi preluat în limba de lemn a perioadei totalitare.

¹⁹ Vezi notele la text în ŞA 2018 I, p. 1193 şi urm., cu bibliografie.

și atârnaarea spre frumșetate” (ȘA 2018 I, p. 218²⁰); „aceaeaș atârnaare spre credința deșartă, spre năravurile și țeimoniile obiceiurilor celor vechi” (*ibidem*, p. 229); „dară lângă toate acestea tot atârna sfatul lui spre folosul a toatei Țării Grecești” (*ibidem*, p. 245); (b) „de vreme ce atârna puterea lor din această împreunare” (*ibidem*, p. 241); „că de la orânduiala aceasta atârână și mai vârtos norocirea și fericirea noroadelor” (*ibidem*, p. 248).

4. A atârna – răspândire. Aria de răspândire a lui *a atârna* este greu de definit cu precizie. Datele oferite de ALR II, s.n, V (1966), h. 1330 (*Atârână traista în cui!*) atestă verbul cu pricina doar într-o zonă destul de restrânsă din Oltenia și sud-vestul Munteniei (punctele 812, 872, 886, 899), restul teritoriului dacoromânei împărțindu-se între *a acăța/a agăța* și polisemanticul *a pune* (*în cui*), cu un singur punct (353) în care apare *a anina*²¹:

Aceste date, deși destul de puține, împreună cu faptul că *a atârna* nu apare în cele mai vechi lucrări lexicografice transilvănene (cu excepția bineînțeleș a dicționarului lui Corbea, brașovean strămutat în Țara Românească în slujba lui Constantin Brâncoveanu)²², ar putea sugera, cu precauțiile de rigoare, o origine «sudică» a

²⁰ Transcriere și note: Doru George Burlacu, Liliana Burlacu.

²¹ Le mulțumesc aici colegilor dialectologi Dumitru Loșonți și Nicolae Mocanu pentru confirmarea faptului că NALR nu cuprinde chestiunea *a atârna*.

²² Pentru viața și opera lui Teodor Corbea, vezi Gherman 2010.

cuvântului²³. În aceeași direcție par să meargă și afirmațiile lui S. Pușcariu din DA I, 1913, s.v., potrivit căruia *a atârna* „începe a apărea în literatură în secol. XIX; astăzi e foarte uzual și dispută tot mai mult locul sinonimelor sale: *acăța* și *anina*”.

Pe lângă acestea, lexele cu pricina pare să lipsească din dialectele sud-nărene: nu este atestat în aromână, unde sunt folosite cu acest sens *acățu* «acățu» (< lat. **adcaptiare*) și (*a*)*spîndzur* «spînzura» (< lat. **expendiolare*), dar și (*a*)*ngréc* «a atârna greu», ex. „*furtia angréacă andreapta* (încercătura atîrnă mai greu la dreapta)” (< lat. **ingrevicare*) sau *ascălin*, *ascălnu* (< ?) «cățara», ex. „*ascălnăț-lu di alămăke* (atârnați-l de ramură)” (DDA 1974, s.v.; DIARO 1997, s.v. *atârna*), iar nu apare nici în meglenoromână (DDM I 2011) nici în istroromână (DDI I, 2011), unde sunt în uz *spînzur* «spânzur» și *visés* «atârna, spânzur de ceva» < bg. *visja* «idem» (Capidan 1935, s.v.), respectiv *acață* «a agățu» (DDI I 2011, s.v.) și *visi* «a atârna, a spânzura, a fi agățat» < cr. *visiti* «idem» (Scărlătioiu 1998, p. 236, pentru ir. și mr.).

A atârna pare să constituie o specificitate a dacoromânei; în graiurile dr. su-dice verbul circula cu sensuri și derivate specifice:

ATÂRNĂTOARE v. *atârănător*¹ 2°;

ATÂRNĂTOR¹ s.n. pl. *atârănătoare* [...] 2° var. *atârănătoare*, s.f., pl. *atârănătoare* „loc umbros unde se odihnesc oile, vitele în timpul amiezei”;

ATÂRNĂTOR² adj. „leneș, delăsător”: Să duc la muncă nu sânt *atârănători*, muncește copiii;

ATÂRNA vb. I 1° intrans. „a ezita, a șovăi”: Eu nu vroiam să-i fac casă [...] și eu... mă *atârnam*, da nevastă-mea... nu! să facem, să facem casă.

2° intrans. „a lenevi (dimineața în pat); a întârzia scularea”: Când să lumina dă ziua, eu *aș* mai *fi atârnat*, ca copilul. (DGDS I 2009, ss.vv.).

Vechimea (relativă) a acestora, datând cel puțin de la ultimele decenii ale secolului XIX, este confirmată și de sursele lexicografice mai vechi:

Atîrn (*atîrnat*, *atîrnare*), vb.; 1°. appendre, suspendre; 2°. dépendre, résulter; 3°. hésiter. [...] Întrebuințat absolut, *atîrn* nu mai e sinonim nici cu *acățu* sau *anin*, nici cu *spânzur*, ci însemnează „être en suspension”, a nu ști cineva ce să facă, încotro s-apuce, care drum s-alegă, a fi nehotărât, a sta la îndoială. Cu acest sens limba română nu are nici un alt verb mai meritor, căci mă cletin sau șovăiesc cuprinde o nuanță mult mai materială. Ceva mai aproape este mă nedomeresc (EMR II 1890, s.v. col. 2059)²⁴.

Deși în stadiul actual al cercetărilor elementele de analiză nu sunt pe deplin satisfăcătoare, datele disponibile în momentul de față par să sugereze că *a atârna* ar

²³ Nu ar fi astfel de mirare că îl regăsim, în cadrul Școlii Ardelene, în primul rând în traducerile semnate de sibianul Ioan Piuaru-Molnar.

²⁴ Sursa citatelor din care Hasdeu extrage sensul de «a șovăi, a ezita» este Gligore M. Jipescu, *Opincaru. Cum este și cum tribuie să hie săteanu*, București, 1881: „De la Tudor ne-am deșteptat, dar tot mai *atârnam*, mai moțăm câteodată...” (p. 26), „La sculare, nevestili și fetili *n-atârna*, sint mai ghioi ca flăcăi...” (p. 38), „Săteni și orășani, nu mai horcăiți cu atâta poftă; nu mai *atârnați* să vă dea toate mură-n gură stăpânirea...” (p. 83). Pornind de la aceste citate din EMR I 1890, sensul «sudic» de «a ezita» este înregistrat și de către Tiktin: „*atârna* II. a se ~ 2. schwanken, zaudern [...]. III. v. intr. 3. schwanken, zaudern” (RDW¹ 1903 [1895], s.v.), și de către Pușcariu: „*atârna* [...] II. 3° [...] a sta în cumpănă, a oscila [...], a șovăi, a sta la îndoială, a fi nedecis” (DA I 1913, s.v.).

fi un cuvânt cu tradiție mai ales în graiurile sudice ale dacoromânei, de unde ar fi pătruns în graiurile nordice (Ardeal și Moldova) încă de la începutul secolului al XVIII-lea, cunoscând însă o reală și rapidă răspândire, mai ales în limba scrisă, doar începând cu secolul al XIX-lea.

5. A *atârna* – ipoteze etimologice. Istoricul problemei. În cele ce urmează voi expune pe scurt diferitele ipoteze avansate în legătură cu originea r. *a atârna*, în ordinea lor cronologică.

5.1. Epoca «preștiințifică». Prima etimologie propusă pentru *a atârna* o regăsim în LB 1825, s.v., unde se propune o derivare din latină: „*a Lat. attinet*” și o comparație cu „*Ital. attorniare; circumdo*” (observăm aici că și ortografia „*atôrno*” din *Dicționarul* lui Crișan-Körösi, vezi mai sus, ar putea sugera o asemenea apropiere etimologică), iar aceeași etimologie va fi propusă de R. de Pontbriant în DRF 1862, s.v.: „*lat. attinere*”.

Vreun deceniu mai târziu, A. T. Laurian și I. C. Maxim propun în schimb o etimologie grecească veche; în *Dicționarul limbei române* indică drept sursă cuvântului românesc „*gr. v. artáein, artánē*” (Laurian, Maxim 1871, s.v.), de vreme ce în *Glosariu care coprinde vorbele din limba româna străine prin originea sau forma lor* vor lega *a atârna* de r. *artán* și variante („*hartán, hartám, partám, partál, artam, artan, hărtal, haltam; v. fârtal*”) – cu sensul de: „**1** Bucată (mare) de carne, și: *halcă*. **2** Bucată dată ca adaos, peste plată. **3** (Rar) Ruptură dintr-un obiect de îmbrăcăminte. **4** Zdreanță” (MDA II 2002, s.v. *hartan*, cu etimologie necunoscută) –, pe care o derivă din „*gr. v. artánē = fune de spânzurat*” (Laurian, Maxim 1876, s.v.).

5.1. Epoca «științifică». Prima încercare de etimologizare corespunzând cerințelor lingvisticii moderne pare a fi cea a lui Al. Cihac, care în DÉDR II 1879, p. 476 propune pentru *a atârna* „*accocher, raccrocher, pendre, suspendere, dépendre, relever*” un împrumut din m. *átérni* „*étendre sur, atteindre, aller jusq’á*”. Totuși, prima analiza etimologică realmente modernă, întemeiată pe baze științifice și argumentată pe larg, îi aparține lui Bogdan Petriceicu Hasdeu; aproape un deceniu mai târziu, în EMR I, 1890, s.v., savantul face din *a atârna* un derivat pe teren românesc din r. *târnă* ‚coș’, pe care îl derivă la rândul său din lat. *taberna*²⁵. Și Sextil Pușcariu, în prima fasciculă a *Dicționarului limbii române*, îl consideră pe *a atârna* drept un cuvânt format pe teren românesc, dar din r. *târn* ‚spin, măracine’, la rândul lui < sl. *trънь* ‚idem’:

Derivat din *târn* ‚spin, măracine” (< paleosl. *trънь*, idem), de sigur influențat de *acăț* (cfr *anin, atăgârț, aculm*). Avem a face, după toată probabilitatea, cu un termen păstoresc: la început se va fi spus despre oi că li-a rămas lâna *atârnată* (= acățată în spini) (DA I 1913, s.v.).

²⁵ H. Tiktin, în prima ediție a *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* (RDW¹ I 1903 [1895], s.v.), indică pentru *atârna* „*Et. unbek.*”, adică „etimologie necunoscută”, iar cuvântul nu apare în DELREL (1907–1914) al lui I.-A. Candrea și O. Densusianu, în EWRS (1905) al lui S. Pușcariu și în REW (1911 și urm.) al lui Meyer-Lübke, prin urmare nefiind socotit de aceștia un cuvânt de origine latină.

Tot din școala lingvistică de pe lângă Muzeul Limbii Române întemeiat de Pușcariu provin următoarele propuneri etimologice. În cadrul sesiunilor Muzeului, George Giuglea propune lapidar pentru *a atârna* un etimon lat. **(ad)tru(ti)nare* (Giuglea 1923), în vreme ce Constantin Diclescu, într-un întins studiu despre *Elementele vechi grecești din limba română*, sugerează derivarea lui dintr-o formă intermediară neatestată r. **artână*, la rândul său dintr-o formă neatestată gr. **artánō* pentru *artāō*, pe care o susține cu argumente lingvistice și filologice (vezi mai jos)²⁶.

Lazăr Șăineanu, începând din ediția a doua a *Dicționarului universal al limbii române* (1906; 1896¹), prima în care apare indicarea etimologiei, propune o derivare din r. *târnă*, la rândul său din *târn* < sl. *trъnъ* ‚spin’ (DULR⁶ 1929, s.v.), pe când August Scriban, în *Dicționarul limbii românești* (1939), preia întru totul derivarea din r. *târnă* < lat. *taberna* (DLR 1939, s.v.) din EMR II 1890.

Dicționarele din a doua jumătate a secolului XX preiau în cea mai mare parte etimologia internă (← r. *târn*) din DA I 1913: așa *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM 1958), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX, toate edițiile), *Micul dicționar academic* (MDA I 2001) și mai ales – cel puțin în faza actuală – *Dicționarul etimologic al limbii române*, care pentru *a atârna* și derivatele sale trimite la *târn*: „**atârna** (atârnat, atârnaătoare, atârnaător, atârnaătură) v. *târn*” (DELR I 2012², s.v.). Doar a treia ediție a dicționarului lui Tiktin (RDW³ I 2000, s.v.) preia etimologia „zu *târnă*” din Scriban, pe acesta derivându-l totuși din sl.: „vgl. bulg. *trъvna*, serb. *trъnka* «bienenkorb»”²⁷, și nu din latină precum făcea, pe urmele lui Hasdeu, Scriban.

Datorită autorității propunerii lui Pușcariu, ipotezele alternative emise în această perioadă sunt puține: Alexandru Ciorănescu, în *Diccionario etimológico rumano*, propune drept etimon lat. **adtornāre* (DER 2007, s.v.), pe când M. Vinereanu, în al său *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, îi găsește paralele în albaneză și îl consideră provenind din substratul „proto-traco-iliric” (Vinereanu 2009, s.v.).

5.3. Cadrul rezumativ. Desfășurată cronologic, istoria etimologiilor lui *a atârna* arată astfel:

1825, *Lesicon românesc-lătinesc-unguresc-nemțesc*: < lat. *attinet*; cfr. it. *Attorniare*;

1862, Pontbriant, *Dicționar româno-francez*: < lat. *attinere*;

1871, Laurian și Maxim, *Dicționar*: < gr. v. *artáein*, *artánē*;

1876, Laurian și Maxim, *Glosariu*: < r. *artan* < gr. v. *artánē*;

1879, Cihac, *Dictionnaire d'étymologie dacoromaine*, II: < m. *átérni*;

²⁶ Pușcariu însuși își va nota ambele ipoteze în exemplarul propriu de lucru al EWRS, ca adaosuri pe colile albe interstițiale, după nr. 159. *atâre*, *acătâre*: {159^a. *atârna* < *adtru(ti)nare* Giuglea DR > III, 1090.} și 161. *atîng*: {161^b. *atârna* < **artánō* Diclescu DR > IV 493.} respectiv (Pușcariu 1995, p. 19).

²⁷ O etimologie sud-slavă pentru r. *târnă* fusese acceptată și de Petar Skok (ERSHJ III 1973, s.v. *trъn*): „Rumunji posudiše *tîrn* ‚metla’, *tîrnăcop* ‚cazma’, *tîrnă* ‚Korb’ (upor. *trъnka*)”.

- 1890, Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I: ← r. *târnă* < lat. *taberna*;
 1903¹ (1895), Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I: et. nec.;
 1913, Pușcariu, *Dicționarul limbii române*, I: ← r. *târn* < sl. *трѣнь* ‚spin, mărăcine’;
 1924, Giuglea, „Dacoromania”, III: < lat. **(ad)tru(ti)nare*;
 1927, Diculescu, „Dacoromania”, IV: < r. **artână* < gr. **artánō* = *artáō* (vezi 1871 și 1876, Laurian și Maxim);
 1929⁶ (1906²), Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*: ← r. *târnă* ← r. *târn* < sl. *трѣнь* ‚spin’ (vezi 1890, Hasdeu/1913, Pușcariu);
 1939, Scriban, *Dicționarul limbii românești*: ← r. *târnă* < lat. *taberna* (vezi 1890, Hasdeu);
 1958, *Dicționarul limbii române moderne*: ← *a-* + *târn* (vezi 1913, Pușcariu);
 1958, Ciorănescu, *Diccionario etimológico rumano*: < lat. **adornāre*;
 1975 (și urm.), *Dicționarul explicativ al limbii române*: ← *a-* + *târn* (vezi 1913, Pușcariu);
 2000³, Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I: ← r. *târnă*” < „vgl. bulg. *trāvna*, serb. *trnka* (vezi 1890, Hasdeu / et. sl.);
 2001, *Micul dicționar academic*, I: ← *a-* + *târn* (vezi 1913, Pușcariu);
 2009, Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică* < proto-traco-iliric **tern-* ‚abrupt, a agăța, a atârna’ < PIE **ter-*, *terə-*, a trece peste, a sta atârnat, a sta deasupra’;
 2012² (2011¹), *Dicționarul etimologic al limbii române*, I: *a atârna* v. *târn* (vezi 1913, Pușcariu).

6. A *atârna* – ipoteze etimologice. Tipologia propunerilor. Din punct de vedere tipologic, aproape toate etimologiile propuse sunt «interne», adică consideră că *a atârna* este un element moștenit, fie din latină (< lat. *attinere*; LB; Pontbriant; < lat. **adtrutare*, Giuglea; < lat. **adornare*, Ciorănescu), fie prin latină (< gr. v. *artánē*, **artánō*; Laurian, Massim; Diculescu; < „proto-traco-iliric” **tern-*, Vinereanu), sau că este *format (derivat)* pe teren românesc, din cuvinte de origine diferită (< r. *târnă* ‚coș pentru merinde’ < lat. *taberna* ‚ce qui contient des provisions’; Hasdeu; Scriban; < r. *târn* ‚spin, mărăcine’ < sl. *трѣнь* ‚idem’, Pușcariu; < r. *târnă* ‚coș sau traistă pentru merinde’ < r. *târn* ‚mătură de nuiele’ < sl. *трѣнь* ‚spin’, Șăineanu; < r. *târnă* < „vgl. bulg. *trāvna*, serb. *trnka* «bienenkorb»”, RDW³). Întrucât numai Cihac a propus o origine «externă», anume un împrumut lexical din m. *átérni*, voi începe discutarea diferitelor propuneri etimologice de la această propunere izolată.

6.1. Etimologia «externă» – împrumut. Derivarea din m. *átérni* propusă de Cihac pare puțin plauzibilă, întrucât nu se susține din punct de vedere geografic, având în vedere că în Ardeal *a atârna* își face apariția târziu și se afirmă mai ales în limbajul cultivat al erudiților, nici *semantic*, deoarece presupusul etimon maghiar înseamnă mai degrabă «a traversa» sau «a înconjura»²⁸.

²⁸ Vezi de pildă MRSz (I 2010, s.v.): **átér**, **-tem**, **-t**, **-jen** vb. **I. intrans.** **1.** (*valahova*) ajunge pe partea cealaltă; *szerencsésen ~ a túlsó partra* a ajunge cu bine pe malul opus; **2.** (*valamin*) a trece;

6.2. Etimologiile «interne» – element moștenit prin latină. Propusă în mod insuficient de argumentat și destul de confuz de Laurian și Massim, ipoteza unei origini vechi grecești a lui *a atârna* a fost readusă în actualitate, cu o argumentație mai solidă, de către C. Diclescu:

Atârnă „hangen. anhängen, anhaken; abhangen, abhängen” în loc de *artână — cu obișnuita metateză a lui *r* — din grecul *artánō = *artáo* „aufhängen, abhängen”, *artánē* „Werkzeug woran etwas aufgehängt wird; Strick, Seil” etc. Pentru forma verbului grecesc compară și dubletele: *oidánō* și *oidáo*, *hikánō* și *hikō*, *blastánō* și *blasténō*, *klaggánō* și *klaggēō* = *klázō* etc. (Diclescu 1927, p. 492–493)

Deși Ciorănescu o lichează fără nici o analiză ca pe o „ipoteză fantezistă”, ipoteză derivării lui *a atârna* dintr-o forma gr.v. *artánō (la rândul său derivată de *artánē* «funie») pătrunsă la un moment dat în lat. orientală nu are, în sine, nimic necredibil, fiind comparabilă cu etimologia îndeobște acceptată pentru *a mângâia* < lat. *manganeare < gr. *magganeúō* «amăgesc». În judecata lui Ciorănescu despre propunerea diclesciană, plauzibilă din punct de vedere fonetic, semantic și istoric, pare să fi cântărit mai degrabă calitatea oarecum *sub iudice* a analizelor etimologice ale lui Diclescu în ansamblul lor, începând cu mult criticatele etimologii românești germanice vechi din Diclescu 1922²⁹.

Destul de recent, *a atârna* a fost considerat element de substrat de M. Vinereanu, care a pus verbul românesc în legătură cu un ipotetic radical *tërm-* pe care autorul îl identifică în formele alb. *tërmal*, *tërmaltë*, ambele însemnând potrivit autorului „pantă abruptă”. Atât presupusul radical alb. *tërm-* cât și cel r. *-târ-* ar deriva de la un radical „proto-traco-iliric **tern-* „abrupt, a agăța, a atârna”, la rândul său din pie. **ter-*, *terə-* „a trece peste, a sta atârnat, a sta deasupra”. Se impun câteva observații: în primul rând, *tërmal* este un adverb, însemnând „în sus, în urcare”, pe când sensul de „suiș, urcuș” îi aparține substantivului *tërmale*; de asemenea *tërmaltë* este un adjectiv/adverb, variantă a adjectivului articulat (*i*) *tërmaltë* „abrupt”, echivalent ca sens a lui *tërmal* (DAIR 2003, s.v.; FGjSh 2006, s.v.), iar cei mai mulți specialiști în etimologia limbii albaneze îl analizează pe adv. *tërmal* din s. *mal* „munte” (EWAS 1891, s.v. *maje*; Çabej 1986 II, p. 177; Orel 1998, s.v.³⁰), prin urmare neregăsindu-se în el nici un radical ***tërm-*. În fine, sensul «a sta atârnat» pare a fi adăugat de autor, întrucât în IEW 1959 (sursă citată și de Vinereanu), sub n. 1999: *ter-4*, *terə*: *tj̄-*, *trā-*, *teru-*, citim „hinübergelangen, hindurchdringen; überqueren, überwinden, überholen, hinüberbringen, retten”. Ipoteza formulată de M. Vinereanu, precum multe alte de ase-

~ *a határon* a trece peste graniță {sau hotar sau frontieră}. **II. tranz.** **1.** (*körülér*) a cuprinde; *az öv -i a derekát* cordonul cuprinde mijlocul; **2.** *rar* a ajunge dintr-o parte până în cealaltă; *a gerenda -i az árkot* scândura ajunge până de cealaltă parte a șanțului.

²⁹ Despre această chestiune, cu referiri la Diclescu, vezi V. Arvinte, *Cu privire la elementele vechi germanice ale limbii române*, în Arvinte 2002, p. 20–36 și, în general, A. Poruciu 2015, cu bibliografie.

³⁰ Nu am putut consulta FEGjSh 2017.

menea natură, se bazează pe legături semantice extrem de vagi și comparații între forme reconstituite *ad hoc*.

6.3. Etimologiile «interne» – element moștenit din latină. Etimonul lat. *attinere*, precum și comparația cu it. *attorniare* propuse de LB, deși meritorii ca încercări, nu se susțin, prezentând probleme majore de natură fonetică și semantică. Prima ipoteza etimologică în care *a atârna* este considerat moștenit direct din este cea propusă de Giuglea, lat. **(ad)trū(t)ñāre*; în ciuda faptului că Ciorănescu o consideră „la fel de fantezistă ca cea a lui Diculescu”, ipoteza lui Giuglea prezintă unele aspecte demne de interes.

Din păcate, despre raționamentele și argumentele care se vor fi aflat în spațiile acestei propuneri nu știm mai nimic, ea apărând într-o simplă listă de etimologii necomentate, în secțiunea *Comunicări a Raportului anual* al Muzeului Limbii române pe anul 1923 publicat în «Dacoromania», 1924. Putem observa că **adtrutināre* este derivat din lat. *trūtīnō* (*trūtīnor*) ‚a cântări; (fig.) a examina’ (DLaR 1983, s.v.), la rândul lui din *trūtīna*, *-ae*: **1** (*rar*) acul balanței ; **2** (*frec.*) balanță’ (*ibidem*, s.v.), acesta din urmă fiind un „[e]mprunt ancien [...] et fait par voie orale au gr. *trutanē*” (DÉLL⁴ 2001, s.v.).

În domeniul romanic, singurul element pe care l-am putut identifica în sprijinul acestei etimologii este fr. v. *trone* < lat. *trūtīna* ‚poids, balance, poids public’, cu derivatele *tronage* ‚action de peser (qch.) en public’, *tronel* ‚sorte de balance, poids public’, *troner* ‚peser (qch.) en public’, *troneresse* ‚peseuse jurée (?)’, *tronetarie* ‚celui qui pèse (qch.) en public’, *troné* ‚qui est pesé’ (DEAFél, s.v.)³¹. În fr. totuși cuvântul moștenit pare a fi *substantivul*, derivatele sale fiind formate pe terenul limbii franceze; *verbul* latinesc *trutinō* (*trutinor*), de la care ar deriva etimonul formei românești, precum și derivatul său *trutinător*, sunt „tous deux rares et tardifs” (DÉLL⁴ 2001, s.v.). Ipoteza lui Giuglea este fonetic posibilă – ex. **adtrūt(ī)ñō* > **a(t)trū(n)no* > **atrūnu* > **atūrnu* > *atârnu* (cfr. lat. *aduncus* > r. *adânc*) – și semantic plauzibilă – «a cântări» > «a atârna», cfr. lat. *pendō*, *pendis*, *pependi*, *pensum*, *pendēre* «a cântări, a pondera; a plăti» și *pendō*, *pendes*, *pependi*, *pendēre* «a spânzura, a atârna; a ezita, a șovăi», ambii din aceeași rădăcină **pend-* (DÉLL⁴, 2001, s.v. *pendō*), Plt. **pend-e/o-* ‚to hang’ > ‚weigh’ **pondo-* ‚weight’, **pendos-* [n.] ‚weight’, **pend-ē-* ‚to be hanging’ (EDLIL 2008, s.v. *pendō*), iar îndoiala ridicată de faptul că formele latinești *trutinō*, *trutinor*, presupuse de etimon par târzii și culte ar putea fi ocolită presupunând o formație de tip parasintetic, deci cu caracter mai «popular», paralelă cu acelea, direct din *trūtīna*: *ad-* + *trūtīna* + *-āre* > *attrūt(ī)ñāre* (cfr. *largus* > **allargāre* > r. *alerga*).

O origine latină a presupus și Ciorănescu, propunând drept etimon al lui *a atârna* pe lat. **adtornāre*. Deși autorul însuși consideră că problema majoră a propunerii sale ar fi evoluția fonetică, afirmând că aceasta „ar implica mari greutăți” – pe când, de fapt, am putea presupune **adtornāre* ~ **a(t)tórno* > **atróno*

³¹ DEAFél: *trone* DEAFpré, URL: <https://deaf-server.adw.uni-heidelberg.de/lemme/trone>, cu bibliografie; vezi și REW, nr. 8958: „Afrz. *trone* ‚Gewicht’”.

> *atrínu > *atúrnu > *atâr* (din nou, cfr. lat. *aduncus* > r. *adânc*) –, factorul care subminează ipoteza sa este semantica. Deși Ciorănescu susține că „acceptia etimonului, «a întoarce» sau «a devia», ar explica într-un mod satisfăcător evoluția semantică, ceea ce nu este cazul pentru celelalte ipoteze prezentate”, trecere de la sensurile etimonului latinesc presupus la sensul de bază (intr.) «a sta agățat» și (tr.) «a agăța» al verbului românesc nu pare deloc imediată.

De fapt, autorul argumentează această deplasare semantică prin sensul derivatului *atârânătoare* „s. f. (țarc în care se închid oile pentru a le separa de miei, sau pentru ca să doarmă)”, care, potrivit lui Ciorănescu, „nu poate fi pus în legătură în niciun fel cu vreunul din sensurile actuale ale lui *a atârna*, și se explică numai pe baza unui sens derivat de la *tornare*, ca rom. *înturna*, fr. *détourner*”. După cum am văzut însă, sensul lui *atârător* (var. *atârânătoare*) „loc umbros unde se odihnesc oile, vitele în timpul amiezii” (DGDS I 2009, s.v.), se explică în mod limpede prin sensul «a ezita, a șovăi, a zăbovi», pe care Ciorănescu nu-l înregistrează dar care apare în EMR (iar de aici în DA, RDW etc.), atestat fiind în graiurile dr. sudice.

6.4. Etimologiile «interne» – element derivat în română. Etimologiile interne consideră pe *atârna* drept verb de origine denominală, fie din r. *târână* ‚coș pentru merinde’ (Hasdeu, preluat de Scriban și, doar în parte, de Șăineanu), fie din r. *târ* ‚spin’ (Pușcariu).

Hasdeu susține că „*atâr* [...] vine din *târână* «coș pentru merinde», traistă sau coș cari deopotrivă spânzură pe spate sau pe umăr, de unde și tranzițiunea sensurilor” (EMR I 1890, s.v.), propunând un paralelism cu *atâgârț* din *tâgârță* ‚traistă pentru merinde’, și propune pentru *târână* etimonul lat. *taberna*, astfel încadrându-l și el, până la urmă, pe *a atârna* în stratul latin. Dacă derivarea din r. *târână* nu pune probleme semantice deosebite, derivare acestuia din lat. *taberna* cu sensul de «ce qui contient des provisions» însă nu este atât de limpede. Hasdeu observă că „sufixul latin compus -erna exprimă în cele mai multe cazuri noțiunea de «réceptacle»”, iar în opinia sa evoluția semantică de la *taberna* «cort» la *târână* ‚coș’ ar fi

o moștenire anume din graiul particular ostășesc al legionarilor romani, la cari *taberna* era cortul în care mâncau, de unde apoi petrecerea împreună – «contubernium», tovarăși – «contubernales». Pe drum *taberna* = *târână* înlocuia pentru ostașul roman pe «*taberna* = cort» – paralelism cu graiul căzacilor zaporojeni: *kosz* însemna nu numai *târână*, dar și corturile ostășești, adică *taberna*; în dialectul ruten modern: «Кіш = 1. Korb, 2. Feldlager». (EMR II 1890, s.v., col. 2063)

Problemele reale, însă, par a fi de natură fonetică. Lat. *taberna* (ca și *cisterna*, *lanterna* etc.) realizat în latină vulgară *[ta'βerna], ar fi putut ajunge, prin *['tarna], la **tarnă, sau prin *['terna], la forme precum **țernă, **țarnă, **țârână, **tearnă (> **tarnă): rezultatul *târână*, care presupune atât nediftongarea lui [ɛ] [+accent] > [jɛ] cât și lipsa deschiderii/diftongării metafonetice a lui [(j)ɛ][+accent] / _.[a,e,ə] (rezultând în [ɛa] sau [ja]), concomitent cu «durificarea»

lui [e] > [ə] / t_, pare cel mai puțin probabil: *[ta'βerna] > *['terna] > *['tərnə] > ['tirnə] *târnă*.

Etimologia a *atârna* ← r. *târnă*, dacă ne oprim la etimonul direct, nu prezintă probleme insurmontabile; etimologia propusă de Hasdeu nu convinge, cred, mai mult din cauză etimologiei îndepărtate din lat. *taberna*, care este foarte problematică. Din acest motiv, presupun, atunci când va introduce aparatul etimologic, Șăineanu va prelua doar prima parte a etimologiei lui Hasdeu (DULR 1929, s.v.: „Poate de la *târna* de merinde ce se poartă pe umeri”), punându-l în schimb pe *târnă* „f. 1. coș sau traistă pentru merinde; 2. stup făcut din nuiele lipite cu pământ” în legătură cu *târn* „n. 1. mătură din nuiele de mesteacăn”, pentru care trimite la „slav. TRŪNŪ, spin”. Într-un mod asemănător vor proceda și editorii dicționarului lui Tiktin, derivându-l pe a *atârna* din *târnă*, pe urmele lui Scriban („H. SCRIBAN: zu *târnă*”; RDW³ I 2000, s.v.)³², dar pe acesta punându-l în legătură cu bg. *trāvna*, sb. *trnka* (*ibidem*, s.v. *târnă*).

Derivarea din r. *târn* ‚spin, măcăcine’ < sl. *trънь* ‚idem’ propusă de Pușcariu în DA (I 1913, s.v.) este ipoteza etimologică care până acum s-a bucurat de cel mai mare credit printre lingviști-lexicografi. Acesta nu doar pentru că este plauzibilă din punct de vedere morfologic, fonetic, morfologic și semantic, ci și în virtutea faptului că se încadrează într-o viziune asupra istoriei limbii române largă, coerentă și solid argumentată din mai multe perspective, și anume că aceasta ar reflecta îndelungatul proces de ruralizare prin care a trecut societatea dacoromană post-aureliană și puternica componentă pastorală a acesteia. „Avem a face, după toată probabilitatea, – susține Pușcariu – cu un termen păstoresc: la început se va fi spus despre oi că le-a rămas lâna *atârnată* (= acățată în spini)”.

Larga acceptare de care s-a bucurat ipoteza «păstorească» a lui Pușcariu față de cea «ostășească» a lui Hasdeu³³ se datorează, presupun, nu numai (mai) marelui prestigiu științific al lingvistului clujean, faptului că apare în cea mai valoroasă operă lexicografică românească (DA–DLR), și neajunsurilor obiective ale propunerii hasdeuane, ci și faptului că se înscrie într-o «viziune» globală despre limba și cultura română mult mai articulată, pertinentă și – la urma urmei – «de succes» decât cea vehiculată prin ipoteza filologului ieșean.

7. A *atârna* – o nouă ipoteză etimologică. La capătul acestui complex *excursus* în vicisitudinile etimologice a lui a *atârna*, aș dori să propun o ipoteză personală. Asemenea lui Giuglea, cred că a *atârna* ar putea fi un cuvânt moștenit din latină; însă, spre deosebire de ce implică etimonul **adtrutinare* propus de lingvistul brașovean, anume că sensul originar din care s-ar fi dezvoltat toate cele-

³² Scriban preia întregă filiera hasdeuană, derivându-l pe a *atârna* din *târnă* (DLR 1939, s.v.) iar pe acesta din „lat. *taberna*, «tavernă, baracă, cort», care, la plecare, se preface în «sac, coș»” (*ibidem*, s.v.).

³³ Menționez în treacăt că etimologia hasdeuană nu pare să fi reținut atenția celui mai recent cercetător al moștenirii limbajului militar latin în limba română, Mihail 2015.

lalte ar fi fost cel de «a cântări», cred că sensul de bază poate fi cel de «a agăța», și că de la acesta trebuie să pornim în căutarea etimologiei³⁴.

Propun prin urmare derivarea r. *a atârna* dintr-un lat. **adtrabenāre* < lat. **trabena* (nu indic lungimea vocalică; vezi mai jos), dublet a lui *tabērna*, ambele derivate prin disimilare din **trabērna* «bârnă mare; construcție din scânduri/bârne/grinzi», la rândul său derivat din *trabs*, *trabis* «bârnă» + sufixul *-ērna*. Stadiul intermediar **trabērna* ← *trabs*, *trabis* + *-ērna* este îndeobște acceptat ca antecedent imediat al lat. *taberna*³⁵; ipoteza mea este că acest stadiu intermediar a putut evolua prin disimilare în două direcții diferite: pe de-o parte, *tabērna*, atestat; pe de-altă, **trabena*, neatestat dar posibil și, după cum vom vedea, presupus chiar de «lingviștii» latini înșiși. Sufixul lat. *-ērna*, probabil de origine etruscă (vezi Ernout 1930; Breyer 1993, p. 58–63), „had a generalized sense of an ,enclosed area or hollow object’ which, by extension, could also mean a ,covering or enveloping substance,’ and in a later period might give a connotation of ,empty,’ ,inflated,’ and even ,huge.” (Holmes 1947, p. 106). De fapt, o parte a derivatelor latinești atestate par să sugereze o idee de «colectiv», de «ansamblu de» (ex. *cavum* → *cavērna* = complex de peșteri, *trabs* → **trabērna* > *tabērna* = ansamblu de bârne; bârnărie), de unde apoi și cea de «(mai) mare, foarte mare».

Astfel, rezumând: lat. *trabs*, *trabis* «trunchi; bârnă» + *-ērna* → **trabērna* «ansamblu de bârne, bârnărie (la construcții); bârnă mare, grindă» > (1) cu disimilare *r-r* > *ø-r*: *tabērna*, cu sensul metonimic de «construcție din bârne/scânduri», de unde sensurile atestate: ,1. magherniță, colibă; 2. dugheană, prăvălie; 3. tavernă, crâșmă, birt, han; 4. lojă la circ’ (DLaR 1983, s.v. *taberna*); (2) cu disimilare *r-r* > *r-ø* (a se compara cu lat. *frater*, *fratris* > r. *frate*): **trabena*, de unde derivatul **adtrabenāre*, cu sensul de «a agăța de bârnă/grindă», în special a casei.

Această evoluție fonetică și semantică o regăsim în etimologia cuvântului *taberna* propusă de către celebru *grammaticus* Aelius Donatus (IV sec.), maestrul sfântului Ieronim, în comentariul său la comediile lui Terentius. Comentând pasajul *ubi ego illum quaeram? credo abductum in ganeum* [Unde aș putea să-l caut? Îmi închipui că l-or fi târât în vreun bordel (trad. n. – R.M.)] în *Adelphoe* [Frații], gramaticul notează pentru pasajul *in ganeum*:

ganeum veteres tabernam meretricum dixerunt ἀπὸ τῆς γαίης, τουτέστι γῆς, eo quidem quod ipsa sit in terra, non in cenacula superius. unde et taberna quasi trabena a

³⁴ În această direcție, de fapt, merg și etimoanele *târnă* și *târni* propuse de Hasdeu și Pușcariu, respectiv, ambele explicând în primul rând sensul de a «a agăța».

³⁵ Deși DÉLL⁴ 2001, s.v. *taberna* afirmă că n-ar exista „[a]ucun rapprochement certain” și că, în legătura cu apropierea de *trabs*, „[u]ne dissimilation de **traberna* est peu vraisemblable, et contredite par *fraternus*”, EDLIL 2008, s.v. observă pe bună dreptate că „[t]he reluctance expressed by E[rnout], M[eillet] to accept this derivation is unfounded, since dissimilations in general are irregular”, și consideră *taberna* drept „[a] derivative **trab-erna* to *trabs* ‘tree-trunk, beam’, with dissimilation of the first *r*. The original meaning was probably ‘wooden shed’ ”. La fel LEW³ 1938, s.v., care îl consideră „dissimiliert aus **traberna* [...] zu *trabs*”, precum și Leumann 1977, p. 322, care indică drept etimon „**traberna*, von *trabs*”.

validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt (*Aelii Donati in Adelphos Terenti commentum*, 359)³⁶.

[*ganeum* numeau cei din vechime o cârciumă cu prostituate, după γαῖα, adică γῆ [pământ], deoarece aceasta se afla vârată în pământ, și nu la etaj. De aici și cuvântul *taberna*, apropiat de *trabena*, așa numită după bârnele cele mai solide (*validioribus trabibus*) peste care stau etajele superioare (trad. n. – R.M.).]

Donatus, ca și lingviștii moderni, pune în legătură *taberna* cu *trabs*, asimilând *taberna* unei forme, „trabena” (*quasi trabena*), pe care o pune la rândul său în conexiune cu idea de „bârnă mai solidă” (*validioribus trabibus*), adică de **grindă**: „sf [...] **1** Element de construcție din lemn, oțel, beton armat etc., cu lungime mare, folosit la asigurarea rezistenței unei construcții. **2** (Spc) Fiecare dintre bârnele orizontale pe care se sprijină greutatea acoperișului casei țărănești, vizibile din odaie” (MDA II 2002, s.v.). În special acest al doilea sens merită să fie reținut, întrucât este foarte apropiat de sensul atribuit formei *trabena* de către Donatus, care o derivă de la numele «grinzilor» (*trabs*) pe care se sprijină greutatea etajelor superioare ale construcției.

De asemenea, în *Expositio Psalmorum* a lui Cassiodorus (sec. V–VI), în comentariul la primul vers al Psalmului 14 (15), *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?... (Doamne, cine va locui în locașul Tău...; Biblia 2018)*, găsim următoare notă: „Maiores nostri domos pauperum *tabernas* appellaverunt propterea quia tantum *trabibus*, non adhuc tegulis tegebantur, quasi *trabernas*” [Strămoșii noștri numeau casele săracilor *tabernae* întrucât erau acoperite mai mult cu scânduri decât cu țigle, astfel fiind oarecum niște *trabernae* (trad. n. – R.M.)] (Cassiodorus 1990, p. 156). Și acest autor pune în legătură *taberna* cu *trabs*, asimilând *taberna* unei forme, „trabena” (*quasi trabernas*), ușor diferite de cele prezentate de Donatus.

Dacă am lua aceste atestări la valoarea lor aparentă, am avea atestată aproape întreaga filiera etimologică care ne interesează aici: *trabs* → *traberna* (Cassiodorus) > *trabena* (Donatus), de unde **adtrabenāre*. Formele *trabena* și *traberna* menționate de acești autori, însă, nu se regăsesc în alte surse, ceea ce, împreună cu formula utilizată (*quasi trabena, quasi trabernas*, adică «cum am zice aproape *taberna/trabernas*») sugerează faptul că ambii «reconstituie» asemenea forme – așa cum, de fapt, va proceda și lingvistica istoric-comparativă modernă – pentru a-și argumenta ipotezele etimologice³⁷. Prin urmare, cred că formele citate de Donatus și Cassiodorus, mai mult decât ca pe niște «atestări» propriu zise, trebuie luate ca pe o atestare a faptului că forme reconstituite *a posteriori* precum **traberna* sau **trabena* erau întru totul plauzibile, chiar «firești», și pentru vorbitorii înșiși de limba latină.

³⁶ Versiunea online la *Hyperdonat*, <http://hyperdonat.huma-num.fr/editions/html/DonAde.html>

³⁷ Cuvântul *trabena*, însă, o regăsim atestat cu sensul de ‚lemn (*materia*) solid’, adică de «bârnă, grindă», și în glosa târzie „**trabena**, *Materia valida*” (Laurentius Diefenbach, *Glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis e codicibus*, Frankfurt, 1857, *apud* GMIL, t. 8, col. 140b; online: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/TRABENA>).

O chestiune care trebuie adresată este cea a *accentului*: dacă poziția accentului tonic în *tabērna* este sigură, fiind determinată de regulile de accentuare a limbii latine și atestată ca atare în descendenții săi romanici (es. it. *taverna* [ta'verna] «birt; tavernă»), unde ar fi putut cădea accentul în **trabena*?

Pornind de la **trabērna* */tra'ber.na/, pentru forma disimilată **trabena* avem două opțiuni: (a) dacă disimilarea care «deschide» în **-ēna* /e.na/ silaba închisă **-ērna* /er.na/ ar fi avut loc de «timpuriu», accentul s-ar fi putut deplasa în poziție proparoxitonă, noua formă adaptându-se pattern-urilor de accentuare latinești, legate de cantitatea silabică: */tra'ber.na/ > **trabēna* */tra'be.na/ > */'tra.be.na/ **trábena*; (b) dacă disimilarea s-ar fi petrecut «târziu», într-o epocă în care accentului muzical și cantității vocalice li se substituiau accentul tonic și timbrul (din primele secole ale epocii imperiale), poziția accentului putea fi deja fixată pe penultima silabă: */tra'ber.na/ > */tra'be.na/ **trabēna*³⁸. Pentru derivatul **adtrabenāre* am fi avut la prezent în primul caz **adtrábēno*, în al doilea caz **adtrabéno*; ambele forme, totuși, di cauza dispariției lui *-b-* [β], ar fi putut ajunge la același rezultat *atârn*³⁹:

a) disimilare «timpurie» = deplasarea accentului pe antepenultima silabă, poziție proparoxitonă: **trábena* → **attrabenāre* ~ **attrábēno* */a'traβeno/ > */a'trano/⁴⁰ > */a'trənu/⁴¹ > (a.1) */a'trin(u)/ > *atârn*; (a.2) */a'tərn(u)/⁴² > *atârn*;

b) disimilare «târzie» = accentul deja fixat pe penultima silabă, poziție paroxitonă: **trabēna* → **attrabenāre* ~ **attrabéno* */atra'βeno/ > */a'treno/⁴³ > (b.1) */a'trinu/ > */a'trin(u)/⁴⁴ > *atârn*; (b.2) */a'trənu/ > */a'trin(u)/⁴⁵ > *atârn*.

Derivarea lui *a atârna* dintr-un lat. **adtrabernāre*, derivat la rândul său dintr-un lat. **trabena* (*/'trabena/ sau */tra'bena/) este posibilă din punct de vedere fonetic și extrem de plauzibilă din punct de vedere semantic: de la s. **trabena*

³⁸ În procesul de trecere la sistemul vocalic bazat pe timbru *ē* ar fi putut să păstreze calitatea deschisă: */tra'be.na/, dar acest [ɛ] s-ar fi închis apoi la [e] din cauza poziției nazale; fenomenul e vechi, întrucât se regăsește în toate dialectele limbii române (ex. lat. *bēne* > dr. *bine*, ar. *ghini*, mr. *bini*, ir. *bire*, lat. *vēnēris* [diem] > dr. *vineri*, ar. *viñiri*, mr. *viniri*, ir. *virer*, lat. **tēnērus* > dr. *tânăr*, var. *tiner*, ar., mr. *tinir*, ir. *tiner*, lat. *vēnētus* > r. *vânăt*, ar. *vinīt*, mr. *vināt*, ir. *viret* vs lat. *hēdērā* > dr. *iederă*, ar. *eadiră*, mr. *iadră*, lat. *lēpōrem* > ar. *l'epure*, mr. *l'epur*, ir. *l'epur*).

³⁹ Etapele de dezvoltare ilustrate în continuare nu au pretenția de a acoperi vreo realitate fonetic-fonologică concretă dintr-o epocă oarecare a istoriei limbii române, ci trebuie înțelese ca *abstracții*, menite să ilustreze în linii generale posibilele etape de dezvoltare ale cuvintelor.

⁴⁰ Dispariția lui /β/ intervocalic și fuzionarea vocalelor /'ae/ în hiat în /'a/; dacă rezultatul acestei fuziuni ar fi fost /'e/ sau /'ɛ/ am fi avut /a'treno/ sau /a'treno/, pentru care vezi punctul (b).

⁴¹ Prin închidere lui /a/ tonic în poziție nazală.

⁴² Închiderea lui /ə/ la /i/ și metateza /tVr/ > /trV/ ar fi putut avea loc în această ordine (a.1) sau invers (a.2), fără efecte asupra rezultatului. De asemenea irelevantă în acest sens este și dispariția lui /u/ final.

⁴³ Dispariția lui /β/ intervocalic și fuzionarea vocalelor /'ae/ în hiat în /'e/; o eventuală fază /'ɛ/ s-ar fi închis în /e/ în poziție nazală de timpuriu (vezi nota 38).

⁴⁴ Închiderea lui /'e/ la /i/ în poziție nazală, centralizarea lui /'i/ la /i/ după /(C)Cr/ (cfr. r. *strig* < r. reg. și pop. *strîg*), metateza /tVr/ > /trV/

⁴⁵ Centralizarea lui /'e/ la /ə/ după /(C)Cr/ (cfr. lat. *crepō* > r. *crăp*), închiderea lui /ə/ la /i/, metateza /tVr/ > /trV/.

însemnând «bârnă mare, grindă» s-ar fi derivat un v. *adtrabernāre însemnând «a pune pe bârnă/grindă», adică de «a trece peste grindă» sau «a agăța de grindă» (printr-un cui, bunăoară), așa cum în mod tradițional se «atârna» obiectele de grinziile din tavan în casele țărănești. De la ideea de a «a atârna în balanță» s-a dezvoltat sensul de «a cântări», de unde pe urmă au apărut celelalte sensuri: «a zăbovi» (de unde sensul derivatului *atârnătoare*), «a ezita, a șovăi», «a fi leneș», «a depinde», «a avea aplecare» etc.

Ipoteza prezentată mai sus se înscrie în aceeași «viziune» de ansamblu a istoriei culturii și limbii române post-aureliane în care se înserează propunerea lui Pușcariu, derivatul parasintetic «popular» *adtrabenāre «a agăța de grindă» > r. *a atârna* integrându-se – potențial – în bogatul inventar de termeni moșteniți din latină care fac referire la forme de civilizație caracteristice mediului rural (ex. lat. *pavimentum* > dr. *pământ*, ar. *pimintu*, mr. *pimint*, ir. *pemint*, lat. [viam] *carraria* > dr. *cărare*, ar. *cărare*, lat. *monumentum* sau *monimentu* > dr. *mormânt*, ar. *murminte*, *mărmintu*, mr. *murmint* etc.), în special la modelele de comportament și de gestionare a spațiului legate de orânduirea locuinței țărănești tradiționale. Faptul că lexemul nu apare în dialectele sud-dunărene nu pune probleme majore, din această perspectivă *a atârna* încadrându-se în numărul extrem de mare (peste 400 sute) de cuvinte latinești păstrate doar în dr. (vezi Giuglea 1944/1988 și Todoran 1971/1984 și 1986).

8. Concluzie. În încheierea acestei încercări de micromonografie istoric-etimologică a verbului *a atârna* se impun unele observații. În starea actuală a cercetărilor, propunerile etimologice care prezintă cel mai mare grad de plauzibilitate sunt cele care îl derivă pe *a atârna* din lat. *adtrutare (Giuglea) sau din r. *târna* (Hasdeu și alții) ori *târ* (Pușcariu); originea din gr.v. *artánō (Laurian și Maxim, apoi Diclescu) pare mai puțin probabilă, iar cele din lat. *adtornāre (Ciorănescu) și din substrat (Vinereanu) par de nesușținut.

Totuși, atâta vreme cât nu vom dispune de informații și date *concrete* în măsură să încline balanța în favoarea uneia sau alteia dintre aceste ipoteze (și o includ aici și pe a mea) alegerea între ele – în condițiile, bineînțeles, ale unei plauzibilități fonetice, semantice, geografice, istorice mai mult sau mai puțin egale – rămâne o chestiune de opțiuni *a priori* și de «viziune» de ansamblu. Gradul de credibilitate atribuit diferitelor propuneri de fiecare cercetător în parte depinde de factori subiectivi, «atârând» în mare parte de opțiuni și preferințe teoretic-metodologice și epistemologice, uneori chiar ideologice. În condițiile de cercetare specifice pentru istoria limbii (și culturii) române preliterate, capacitatea disciplinelor umanistice de a aduce la lumină «adevărul» rămâne sub semnul întrebării, iar reconstituirea etimologică rămâne adesea și în mare măsură un fascinant joc intelectual al verosimilității.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALR II, s.n. = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, redactor principal Ioan Pătruț, I–VII, București, Editura Academiei Republicii Populare Române (vol. I–IV)/Editura Academiei Republicii Socialiste România (vol. V–VII) 1956-1972: I. *Agricultură, Morărit, Grădinărit, Pomărit, Viticultură, Căneapă, Albinărit*, 1956; II. *Creșterea vitelor, Carul, căruța, sania, Păsări de curte, Păstorit, Lâna, torsul, țesutul, Meserii, Pădurărit*, 1956; III. *Plante, Căinele, pisica, Animale sălbatice, Păsări sălbatice, Vânătoare, Târătoare, amfibii, Pescuit, Insecte, Timpul, Configurația terenului, Ape, umiditate, navigație, Comunicații, Națiuni, categorii sociale, administrație*, 1961; IV. *Școala, Armata, Conflicte, justiție, Bani, comerț, Măsuri, greutăți, Bucătărie, mâncăruri, băuturi, alimente, coloniale, Tutun, Îmbrăcăminte, încălțăminte, farduri, podoabe, lucru de mână, Culori, Spălat, călcat, igienă*, 1965; V. *Fire, caracter, sentimente, Petreceri, distracții, Muzică, Jocuri de copii, Salutul, Varia, Nume de persoană, Superstiții*, 1966; VI. *Substantiv, Articol, Adjectiv, Pronume, Numeral, Adverb, Prepoziție, Conjunție*, 1969; VII. *Verbul*, 1972.
- Arvinte 2002 = Vasile Arvinte, *Raporturi lingvistice româno-germane. Contribuții etimologice*, ediție întocmită de Alexandru Gafton, Bacău, Editura Egal, 2002.
- Biblia 2018 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2018.
- Breyer 1993 = Gertraud Breyer, *Etruskisches Sprachgut im Lateinsichen unter Ausschluss des spezifisch onomastischen Bereiches*, Leuven, Uitgeverij Peeters, 1993.
- Çabej 1986 = Eqrem Çabej, *Studime gjuhesorë*, II, Prishtinë, Rilindja, 1986.
- Cantemir 1998/1983 = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, I–II, București–Chișinău, Litera, 1998; această ediție reproduce textul din Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, I–II, ediție îngrijită, note și glosar de Ion Verdeș și Petre P. Panaitescu, prefață și tabel cronologic de Alexandru Dușu, București, Minerva, 1983.
- Capidan 1935 = Theodor Capidan, *Meglenoromâni*, III. *Dicționar meglenoromân*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, 1935.
- Cassiodorus 1990 = Cassiodorus, *Explanation of the Psalms*, translated and annotated by Patrick Gerard Walsh, I. *Psalms 1–50*, New York, NY-Mahwah, NJ, Paulist Press, 1990.
- Chivu 2015 = Gheorghe Chivu, *Vechi texte românești: contribuții filologice și lingvistice*, București, Editura Academiei Române, 2015.
- Crișan-Körösi 1802-1803 = Ștefan Crișan-Körösi, *Dicționar român-latin-maghiar*, 1802–1803, Biblioteca Centrală Universitară Iași, ms. VI–32.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, întocmit și publicat după îndemnul și cu cheltuiala Maiestății Sale Regelui Carol I, Tomul I, Partea I. A–B, Librăriile Sococ & Comp. și C. Sfetea, București, 1913; Partea II. C, Tipografia ziarului Universul, București, 1940; Partea III, Fascicula I, D–DE [fără specificarea privind contribuția Regelui], Universul. Întreprindere Industrială a Statului, București, 1949; Tomul II, Partea I. F–I, „Monitorul oficial” și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1934; Partea II, Fasc. I–III. J–Lojniță, Tipografia ziarului Universul SA, București, 1937, 1940, 1948.
- DAIR = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român / Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, Polirom, 2003.
- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 (1963¹).
- DDI = Petru Neiescu, *Dicționarul dialectului istroromân*, vol. I. A–C, II. Ć–K, București, Editura Academiei Române, 2011, 2015.
- DDM = Nicolae Saramandu, *Dicționarul dialectului meglenoromân, general și etimologic*, I. A–C, București, Editura Academiei Române, 2013.
- DEAFél = *D[ictionnaire] E[tymologique de l']A[ncien] F[rançais] électronique*, online la adresă: <https://deaf-server.adw.uni-heidelberg.de/> (accesat în 20.10.2019).

- DÉDR = Alexandre de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie dacoromaine*, Francfort s/M, Ludolphe St-Goar: [I.] *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, 1807; [II.] *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs modernes et albanais*, 1879.
- DÉLL = Alfred Ernout, Alfred Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, tirage de la 4e édition augmentée d'additions et de corrections par Jacques André, Paris, Klincksieck, 2001 (1932¹; 1959⁴; 1985: révision).
- DELR 2012 = *Dicționarul etimologic al limbii române (DELR)*, I. A–B, triaj nou, revizuit București, Editura Academiei Române, 2012 (2011¹).
- DELREL = I.-A. Candrea, Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A–Putea)*, Librăriile SOCEC & Co., București, 1907–1914; Editura Paralela 45, Pitești, 2006.
- DER = Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, I–VII, La Laguna, Universidad de La Laguna: I. *A–Cerb*, 1958; II. *Cerc–Farm*, 1959; III. *Fars–Lini*, 1960; IV. *Lins–Poal*, 1960; V. *Poam–Stri*, 1960; VI. *Stri–Z*; *Indices*, 1961; VI. *Indices*, 1966; ediție românească: Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum, 2007.
- DEX = Academie Republicii socialiste România, Institutul de lingvistică din București, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Ed. Academiei Republicii socialiste România, 1975; ed. a 2-a, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Univers Enciclopedic, 1998; Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, ediție a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012.
- DGDS = Maria Marin (coord.), Ion Ionică *et alii* (aut.), *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, I–III, București, Editura Academiei Române, 2009–2011: I. *A–C*, 2009; II. *D–O*, 2010; III. *P–Z*, 2011.
- DIARO = Matilda Caragiu Marioțeanu *Dicționar aromân (macedo-vlah). Comparativ (român literar ~ aromân). Contextual. Normativ. Modern*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- Diculescu 1922 = Constantin Diculescu, *Die Gepiden. Forschung zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, Leipzig, Kabitsch, 1922.
- Diculescu 1927 = Constantin Diculescu, *Elementele vechi grecești din limba română*, în „Dacoromania”, IV, 1924–1926, Partea 1. *Studii*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1927, p. 394–502.
- DLaR = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983 (1969).
- DLR = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, Editura Academiei, 1965 și urm.
- DLR 1871 = A[ugust] T[reboniu] Laurian și J. C. Massim, *Dicționarul limbei române [...]*, [I. *A–Hystricosu*], București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1871.
- DLR 1939 = August Scriban, *Dicționarul limbii românești. Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939; Saeculum I.O., București, 2013.
- DLRLC = Academia Republicii Populare Române, *Dicționarul limbii române literare contemporane*, coord. Dimitrie Macrea, Emil Petrovici, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, I. *A–C*, 1955; II. *D–L*, 1956; III. *M–R*, 1957, IV. *S–Z*, 1957.
- DLRM = Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R., *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei, 1958.
- DLVI = Corbea, Teodor, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*, ediție de Alin-Mihai Gherman, I, Studiu introductiv, note și text, Cluj-Napoca, Clusium, 2001.
- DRF = Raoul de Pontbriant, *Dicționar româno-frances*, București și Göttingen–Paris–Leipzig, Adolf Ulrich-Gustave Bossange & C-ia-E.F. Steinacker, Tipografia Jurnalului Național, 1862.
- DULR⁶ = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române* (1896), a șasea edițiune revăzută și adăugită, Craiova, Editura „Scrisul Românesc” S.A., [1929] (Craiova, Institutul de Editură Ralian și Ignat Samitca, 1896¹).
- DVL = *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii române*, studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, București, Editura Academiei Române, 2008.

- EDLIL = Michiel de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*, Leiden/Boston, Brill, 2008.
- EMR = Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și populare a românilor*, lucrat după dorința și cu cheltuiala M[ajestății] S[ale] Regelui Carol I, sub auspiciile Academiei Române, București, Stabilimentul grafic Socec & Teclu: I. A–Amurțesc, 1887; Stabilimentul grafic I.V. Socec: II. Amuși–Âu, [1890]; III. B–Bărbat, 1893; IV. Introducerea, 1898.
- Ernout 1930 = Alfred Ernout, *Les éléments étrusques du vocabulaire latin*, în «Bulletin de la Société de linguistique de Paris», 30 (1930), p. 82–124.
- ERSHJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec/*Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe*, rédacteurs Mirko Deanović et Ljudevit Jonke, collaborateur dans les travaux préparatoires et établissement du texte Valentin Putanec, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti: I. A–J, 1971; II. K–poni', 1972; III. poni²–Ž, 1973; IV. Kazala/Les index, 1974.
- EWRS = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1905.
- FEGjSh = Kolec Topalli, *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*, Tiranë, Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, 2017.
- FGjSh = Jani Thomaj *et alii*, *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, 2006, online la adresă: <https://fjalorthi.com/>
- Gherman 2000–2001 = Mihai Gherman, *Lexicografie și gramatică în dicționarul lui Teodor Corbea*, în „Dacoromania”, serie nouă, V–VI, 2000–2001, Cluj-Napoca, p. 161–164.
- Gherman 2010 = Alin-Mihai Gherman, *Un umanist român: Teodor Corbea*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2010.
- Giuglea 1924 = George Giuglea, în „Dacoromania”, III, 1923, Cluj, Institut de arte grafice „Ardealul”, 1924, p. 1090.
- Giuglea 1944/1988 = George Giuglea, *Straturi străvechi și stadii de dezvoltare în structura limbii dacoromâne* (1944), în Idem, *Fapte de limbă: mărturii despre trecutul românesc. Studii despre istoria limbii, etimologie, toponimie*, ediție îngrijită, introducere, tabel cronologic, note și indice de Florența Sădeanu, București, Editura științifică și enciclopedică, 1988, p. 27–158.
- GMIL = *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, conditum a Carolo Dufresne, domino Du Cange [...], Editio nova aucta pluribus verbis aliorum scriptorum a Léopold Favre, I–X, Niort, L. Favre, 1883–1887, online la adresă: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/> (accesat în 20.10.2019).
- Holmes 1947 = Urban T. Holmes Jr., *The Suffix -"erna" in Latin and Romance*, în „Romance Philology”, Vol. 1, No. 2 (November, 1947), p. 105–111.
- Hyperdonat = *Hyperdonatus – Collection d'éditions numériques de commentaires anciens avec traduction, commentaire et annotation critique*, online la adresă: <http://hyperdonat.tge-adonis.fr> (accesat în 20.10.2019).
- IEW = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, München, Francke, 1959.
- ILV = Grigore Maior, *Institutiones linguae valachicae. Lexicon compendiarum latino-valachicum*, I–II, ediție, studiu introductiv, note și indice de Alin-Mihai Gherman, cuvânt înainte și rezumat de Iacob Mârza, Alba Iulia, Universitatea „1 Decembrie 1918”, 2001.
- Klein 1944 = Samuelis Klein, *Dictionarium valachico-latinum (1801)*, bevezető tanulmányal közzétési Gáldi László, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1944.
- Laurian, Maxim 1871 = A[ugust] T[reboniu] Laurian și J. C. Massim, *Dictionariul limbei române* [...], [I. A-Hystricosu], București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1871.
- Laurian, Maxim 1876 = A[ugust] T[reboniu] Laurian și J. C. Massim, *Glossar care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine indoioasă* [...], București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1876.

- LB = *Lesicon românescu-lătinescu-ungurescu-nemțescu*, quare de mai multi autori, in cursul' a trideci, si mai multoru ani s'au lucratu, Budae, Typis et sumptibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825; ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel-Corneliu Leucuța, Lilla-Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru, Coordonator: Maria Aldea, Cluj-Napoca, 2013, online la adresă: <http://www.bcuccluj.ro/lexiconuldelabuda/> (accesat în 20.10.2019).
- Leumann 1977 = Manu Leumann, *Lateinische Laut- und Formenlehre*, Neuausgabe 1977 der 1926–1928 in 5. Auflage erschienenen «Lateinischen Laut- und Formenlehre», München, Beck, 1977.
- Mărgăritare 2001 = *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe fealiuri a celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan, Arhiepiscopul Țarigradului, a lui Zlatoust, și ale altor sfinți părinți [...]*, București, 1691 = Ioan Gură de Aur, *Mărgăritare*, Ediție îngrijită, indice de nume și glosar de Rodica Popescu, București, Editura Libra, 2001.
- MDA = Academia Romana, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, redactori responsabili Marius Sala, Ion Dănăilă, *Micul dicționar academic*, București, Univers enciclopedic: 1. A–C, cuvânt înainte de Eugen Simion, prefață de Marius Sala, 2001; 2. D–H, 2002; 3. I–Pr, 2003; 4. Pr–Z, 2003.
- Meyer 1891 = Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, Trübner, 1891.
- Mihail 2015 = Mihail, Cristian, *Limbaul militar (daco-)roman: influența sa asupra limbii și istoriei poporului român*, ediția a 2-a, revizuită și adăugită, București, Editura Militară, 2015.
- MRSz = Kelemen Béla, Szász Lőrinc (főszerk.), *Magyar–román szótár. Dicționar maghiar–român*, Editura Academiei Române-Román Akadémia Kiadója, Bukarest-București: I. A–J, 2010; II. K–Zs, 2011.
- Orel 1998 = Vladimir E. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden–Boston–Köln, Brill, 1998
- Popper 1981 = Karl Popper, *Logica cercetării* (1973⁵; 1975⁵), studiu introductiv și note de Mircea Flonta, traducere de Mircea Flonta, Alexandru Surdu și Erwin Tivig, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Poruciu 2015 = Adrian Poruciu, *Clues to the Chronology of Old Germanic Loans in Romanian and in Other South-East European Languages*, în „Slavia Meridionalis”, 15, 2015, p. 14–31, DOI: <https://doi.org/10.11649/sm.2015.003>
- Pușcariu 1995 = Sextil Pușcariu, *Însemnările autorului de pe exemplarul propriu de lucru din Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I : das lateinische Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen* (Heidelberg, Winter, 1905), introducerea și stabilirea testului [de] Dan Slușanschi, București, Editura Universității București, 1995.
- RDW¹ = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I–III, Bukarest, Staatsdruckerei, 1903–1925: I. A–C, 1903 (Erste Lieferung 1895); II. D–O, 1911; III. P–Z, 1925.
- RDW³ = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I–III, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Cluj–Napoca–Wiesbaden, Clusium–Otto Harrassowitz, 2000–2005: I. A–C, 2000, II. D–O, 2003, III. P–Z, 2005.
- REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 3. vollständig neubearbeitete Auflage, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935 (1911¹).
- Scărlătoiu 1998 = Elena Scărlătoiu, *Istroromânii și istroromâna. Relații lingvistice cu slavii de sud*, București, Editura Staff, 1998.
- ȘA = *Școala ardeleană*, antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, 2018: I. *Scrieri istorice*, prefață de Eugen Simion; II. *Scrieri lingvistice. Scrieri literare*; III. *Scrieri literare. Scrieri teologice și religioase. Scrieri filosofice*; IV. *Scrieri didactice și instructive. Repere critice. Glosar. Indice de autori, traducători și opere antologate*.
- Todoran 1971/1984 = Romulus Todoran, *Despre elementul latin în lexicul dialectelor românești*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, p. 185–192, acum în

- Idem, *Contribuții de dialectologie română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- Todoran 1986 = Romulus Todoran, *Différenciations de l'élément latin du daco-roumain*, în *Actes du XVIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Aix-en-Provence, 29 août – 3 septembre 1983)*, VI. *Variation linguistique dans l'espace: dialectologie et onomastique*, 1986, Aix-en-Provence-Marseille, Université de Provence-Laffitte, p. 445–461.
- Vinereanu 2009 = Mihai Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, Alcor Edimpex, 2009.

ABREVIERI ȘI SEMNE

>, < = derivare prin evoluție fonetică	lat. = latin(ă)
→, ← = derivare prin procese morfologice	m. = maghiar(ă)
a. (Crișan-Körösi 1802–1803) =	mr. = meglenoromân(ă)
adjectiv	nob (MDA) = neobișnuit
adv. = adverb	p. ext. (DA) = prin extensie
alb. = albanez(ă)	pie. = protoindoeuropean(ă)
ar. = aromân(ă)	pit. = protoitalic(ă)
bg = bulgar(ă)	pop. = popular
cr. = croat(ă)	r. = român(ă)
dr. = dacoromân(ă)	refl. (DA, DLRLC) = reflexiv
fact. (DA) = factitiv	reg (MDA) = regional
fig (MDA, DA, DLRLC) = figurat	s. (DA) = sau
fr. = francez(ă)	s. = substantiv
gr. = gre(a)c(ă)	sl(av). = slav(ă)
impers. (DA) = impersonal	spc (MDA) = specializat
intr. = intransitiv	spec. (DA) = (în) special
intrans (DA), intrans (DLRLC) =	tr. = tranzitiv
intransitiv	trans (DA), tranz (DLRLC) =
ir. = istroromân(ă)	tranzitiv
it. = italian(ă)	v. = veche
îae (MDA) = în aceeași expresie	vi (MDA) = verb intransitiv
îe (MDA) = în expresia	vr (MDA) = verb reflexiv
îrg (MDA) = învechit și regional	vri (MDA) = verb reflexiv, intransitiv
	vt (MDA) = verb tranzitiv

A ATÂRNA: A TENTATIVE HISTORICAL-ETYMOLOGICAL MICROMONOGRAPHY (Abstract)

The present contribution is a historical and typological illustration of the different hypotheses issued in relation to the etymology of the Romanian verb *a atârna* 'to hang, to weigh', as well as of some members of its lexical family, starting from the first attempts found in the Romanian lexicographic works of the 19th century, continuing with the great achievements of 20th century lexicography, until the most recent work in the field of etymology, elaborated by the Romanian Academy: *The Etymological Dictionary of the Romanian language* (DELR, 2011¹). Such an endeavour aims to reconstruct and clarify in a diachronic sense the attempts to etymologize r. *a atârna* and

to evaluate their plausibility, especially from a phonetic and semantic point of view, in order to formulate a new etymological hypothesis and some general remarks on the chances of etymological reconstruction for Romanian language.

Cuvinte-cheie: *etimologia limbii române, a atârna, Sextil Pușcariu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, George Giuglea, Alexandru Ciorănescu.*

Keywords: *Romanian Etymology, Sextil Pușcariu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, George Giuglea, Alexandru Ciorănescu.*

*Università di Torino
Dipartimento di Lingue e Letterature Straniere
e Culture Moderne
Complesso Aldo Moro
Torino, v. Verdi ang. v. S. Ottavio
roberto.merlo@unito.it*